

DANNE NORDLING:

Filosofins problem

Den högt ansedda professorn i filosofi vid New York University Thomas Nagel har skrivit en kort introduktion till filosofin med titeln "What does It All Mean?" På svenska är titeln översatt med "*Vad är meningen med alltihop?*", vilket något missvisande associerar till olika former av livsåskådningsfrågor. Nagels bok har nämnts som en efterföljare till Bertrand Russells "Filosofins problem", vilket gör den intressant som en indikation på vart filosofin hittills hunnit.

Thomas Nagel: **Vad är meningen med alltihop?** Nya Doxa 1992

Nagel tar upp nio eviga filosofiska frågor. Två av dem – människans fria vilja och frågan om rätt och fel – har extra relevans för den politiska filosofin och de problem som dagens brytningstid ger upphov till. Framställningen är konkret och utan hänvisningar till någon teoretisk bakgrund. Avsikten är att läsaren skall börja tänka själv och därför serveras inga färdiga svar.

Hur skall då de två viktigaste frågorna besvaras? Har mänskliga individer något ansvar för sina handlingar och varför bör vi handla moraliskt? Nagel tar först upp hypotesen att allting har en orsak vilket leder till sk determinism. Ingen kunde ha valt att handla på ett annat sätt än vad som faktiskt skedde, vilket gör det svårt att anse att någon kan ha ansvar för sina handlingar. Men inte heller det motsatta synsättet förefaller vara tillfyllest. Om ens val av handlingssätt orsakats av ingenting alls förefaller det också meningslöst att utkräva ansvar.

I stället för att fråga om människan har en fri vilja och därför är ansvarig för sina

handlingar, bör man omformulera ansatsen. Det skulle också underlätta hela den i boken efterföljande diskussionen om varför man bör handla moraliskt. Men så långt har filosofin ännu inte hunnit. Visserligen antyder Nagel att vitsen med att utkräva ansvar av någon kanske är att annars upprepar han i framtiden de handlingar man inte gillar. Men Nagel följer inte upp detta resonemang ordentligt. Han menar att man inte kan kräva ansvar av en hund eller en hiss, men väl av en vuxen människa. Men om detta ansvarskrävande inte syftar till att påverka framtida handlingsmönster måste det i stället vara fråga om någon sorts (lindrig) hämnd.

För att göra ansatsen mer meningsfull, borde i stället frågan om olika personers ansvar så långt möjligt definieras i förväg. Vi måste alla klargöra vilka förväntningar vi har på andras ansvarstagande och vilka repressalier som väntar dem som inte tar sitt ansvar. Till stor del rör det sig om ett informationsproblem. Om man inte har tillräcklig information om skälen till att man borde handla annorlunda än vad man gör, kan man bara klandras för att man inte skaffade sig bättre information om vad man egentligen borde ha gjort. Eftersom detta mycket ofta är en bedömningsfråga, leder även sådana anspråk till godtycke och konflikter.

I ett avancerat samhälle har en möjlighet att precisera aktörernas ansvar vuxit fram som kallas avtal och kontakt. Det konfliktbefrämjande kravet på medmänniskorna att ta ett självupppoffrande ansvar har sålunda kunnat begränsas med en enorm välståndsutveckling som följd. Hämnaden för svårförutsebara moraliska kränkningar har kunnat bytas ut mot pre-

ciserade krav på ekonomisk gottgörelse som ofta aldrig ens behöver sättas i verket. Dessutom har speciella aktörer med standardkontrakt – företagare – ytterligare effektiviserat förhandlandet om ansvarstagandet.

Att arbeta mot lön skulle Nagel knappast beteckna som ett utslag av den fria viljans ansvarstagande. Däremot att arbeta trots att utkomsten redan är garanterad. (Är det t ex så vi sett på den svenska sjukförsäkringen?) Det är nog ändå till sist incitamentsstrukturen det kommer an på. Att filosofin inte skulle ha upptäckt detta, enligt Nagels framställning, förefaller egendomligt.

Moraliska föreställningar som är inlärdade eller intuitiva kan uppenbarligen, enligt Nagel, utgöra incitament för handlande. Han tar upp ett konkret exempel: varför bör man inte stjäla någon annans paraply när man skall ut i regnet? Svaret är att man själv inte skulle vilja att andra utsatte en för detta. I förlängningen av

denna Konfucius regel finns argumentet att man själv har ett egenintresse av att leva i ett samhälle där medborgarna undviker att skada varandra. Men Nagel tar inte upp denna förlängning. I stället tror han att han kan generalisera ömsesidighetsregeln som motiv för moraliskt handlande på samma sätt som Kant gjorde på sin tid: den som håller på att drunkna har rätt att kräva att du offrar livet eftersom du själv skulle kräva det i motsvarande situation. Nagel kan lika litet som andra moralister skilja avhållandet från egoism från påfordrandet av altruism. Därför går han också ned sig i ett trask av resonemang om "social rättvisa" i slutet av boken.

Thomas Nagels bok har en diffus anstrykning av kristet-socialistiska värderingar. Den bör läsas med ett starkt kritiskt sinnelag och kan då utgöra ett utmärkt incitament för utvecklandet av alternativa synsätt.

NILS ANDRÉN:

Ett nordiskt alternativ – statsförbund eller förbundsstat?

Kritiker av den nuvarande europapolitiken, vars syfte är svenskt medlemskap av EG, antyder ofta alternativa handlingsvägar. Dessa tycks vanligen leda i två, i och för sig icke oförenliga riktningar. Den ena bygger på en argumentering som har rötter i den tidigare officiella, svenska inställningen till EG.

Europa är mer än EG och Sverige bör hålla sig öppet inför det större Europa. Det är en inställning som alltså präglats också inlägg från officiella understödjare av den nya europapolitiken. Öppenhet mot det större Europa kan vara gemensamt för både EG-anhängare och EG-motståndare.